

# KANT IN OOSTENDE – 1<sup>e</sup> deel

door Chantal FERIER

## 1. INLEIDING

Waarom het thema “Kant in Oostende”?

Het is voor een Oostendenaar niet zo vanzelfsprekend om het woord kant in verband te brengen met Oostende. Vroeg ik het aan iemand van wie ik wist dat ze van het oude Oostende iets wisten, dan was de reactie telkens “voor kant moet je in Brugge zijn”.

Maar via onze lessen kantgeschiedenis, gegeven door mevrouw Bruggeman, wist ik dat er overal in iedere stad of dorpje geklost is geweest.

Het kon toch niet dat in een stad als Oostende, een havenstad, waar er in de loop van de geschiedenis ook veel armoede is geweest, geen spoor meer te vinden zou zijn van het kantklossen. Anderzijds is het in Oostende wel moeilijk om archiefmateriaal van die tijd te vinden omdat er zeer veel verloren is gegaan in de brand van de bibliotheek tijdens de 2<sup>de</sup> Wereldoorlog.

Dank zij informatieve gesprekken met geschiedkundige vorsers van het V.V.F en het Heem-museum “De Plate” kreeg ik de smaak van het opzoeken te pakken en had ik na een tijdje heel wat materiaal verzameld voor mijn thesis.

Er was niet zo veel archiefmateriaal te vinden als in een stad zoals Brugge, Beveren, Ieper..., maar wat ik vond was toch de moeite waard. Ik ben er van overtuigd dat er nog veel meer te vinden is.

Misschien neem ik in de nabije toekomst weer de draad op, zowel figuurlijk als letterlijk!!

## 2. DE ARMENSCHOOL VAN OOSTENDE (1682 - 1795)

De eerste sporen van kantonderwijs te Oostende zijn te vinden in de armenschool. De armenschool was in feite een instelling voor arme kinderen en wezen en opende zijn deuren op 20 oktober 1682 met 12 jongens en 10 meisjes. De school bevond zich in de Wittenonnenstraat.

De doelstelling van de armenschool is te lezen in het reglement van 10 juli 1684 (1). Het vermeldt onder andere dat een armenschool opgericht werd

*“tot onderhout vande aerne kinderen deser stede soo meyskens als cnechtiens ende opdat deselve aldaer souden opgebracht worden in alle seeghaerheyt ende godtvruchtigheyt”.*

Wat de kinderen deden van 20 oktober 1682 tot 10 augustus 1683 was niet te achterhalen. Op 10 augustus 1683, wanneer een zekere Johanna De Moor, geestelijke dochter, aangesteld werd als ondermeesteres in de armenschool om de meisjes te leren spellewerken ontvangt zij daarvoor 50 Fl. per jaar. (2)

Een contract van 1 mei 1692 (3) bewijst dat er ook betalende kinderen in de school aanvaard werden. Jacob en Nikolaas De Witte en Cornelis Boubereel laten het kind Isabelle De Witte (dochter van Francis en van Maria Andrea Fischau) in de school opnemen om haar te leren lezen, schrijven en spellewerken, of ander handwerk ten voordele van de school, gedurende 6 jaar voor de som van 24 f..

Op 3 oktober 1695 ging het niet te best met de kant op school: De gouvernante laat weten dat de schooljuffrouw op 28 september vertrokken was zonder de dismeesteres te verwittigen. De spellewerk-kussens van de kinderen die in de school “hun stiel komen leren”, worden onderzocht om na te gaan of de opbrengst het aanwerven van een andere juffrouw zou rechtvaardigen. Het resultaat

blijkt negatief, zodat besloten wordt alle "vreemde" kinderen (dagleerlingen) weg te zenden en het lesgeven aan de inwonende kinderen toe te vertrouwen aan de gouvernante en twee van de beste leerlingen (4).

In december 1700 werd beslist om terug een schooljuffrouw (Flora Barbara Pasbrugge) aan te werven om het spellewerken aan te leren. Hieruit mogen we besluiten dat het spellewerken terug genoeg opbracht (5).

In de notulen van 6 april 1747 vernemen we dat de school een uitbreiding neemt door het huis met brouwerij "St Pieter" aan te kopen. Dit zal toelaten om de meisjes van de jongens te scheiden zodat ze niet langer verplicht waren om op hun achttiende de school te verlaten zoals eerst beslist werd op 1 april 1690. Deze jongeren waren op die leeftijd meestal niet in staat hun brood te verdienen waardoor zij op de kosten van de dis (O.C.M.W.) moesten uitbesteed worden. Maar door de uitbreiding van de armenschool hoopte men ook op een stijging van de inkomsten van het spellewerken. Dit zou de school financieel solvent maken waardoor de dis een zware uitgave zou bespaard worden. En ook zouden er meer kinderen kunnen opgenomen worden (6).

Door de uitbreiding van de school was het ook noodzakelijk om weeral nieuw personeel aan te werven. In het document van K.O.O. no 4, p.60 en p.61 vernemen we in het arbeidscontract, dat Mary Borrens aanvaard werd als kantlerares.

*"Actum In Camer Van d'AermeSchoole den 27 april 1747*

*Alsoo wij bemercken noodigh is, eene doghter de gonne ervaeren is Soo int maecken van patroonen, als in het Spellewercken als naeyen en tot assistentie van onse Gouv<sup>te</sup> Flora pasbrugghe, Soo is ons geraportteert als dat seker Mary Borrens f<sup>v</sup> : Fransiscus geboortigh van Brussel, ervaeren synde in alle het voorschreven, goet van leven en goet comported.*

*Twiert geresolveert de selve Dochter te aenveerden als eerste Schoolvrouwe en assistente van onse Gouvernante flora pasbrugghe, tot de Somme van thienponde, grooten Courant gelt sjaers, en incas van sieckte ofte ander accidenten de gonne Souden connen voorvallen, sal de selve door d'aerme Schoole van alles besorghet worden, voorts sal sy verobligh syn haer te onderhouden soo van Cleederen linnen als wollen."*(7)

De volgende tekst bewijst dat het spellewerk wel zeer belangrijk was voor de meisjes die de school wilden verlaten. Voor ze de school mochten verlaten moesten ze een bewijs van onderkomen hebben alsook kunnen bewijzen dat ze financieel onafhankelijk waren. Voor deze meisjes was het spellewerk hun onafhankelijkheid.

*"Actum in Camer van de Armeschole (8)*

*22 mei 1755*

*Ten zelve daeghe heeft Dhr Verbeke de confraters versocht te vergaderen ten eynde van te beramen over den vrystel van Joanna Isabella Andriessen, maria Catharina vander meere, ende Dina Marie anne Derthy. Dry meyskens woonende in dese schole de eerste sedert 16 mey 1741 de tweede sedert 20 J.1747 ende de derde sedert 18 juni 1748 respectivelyk oudt omstaens de tweentwintig jaeren, de welke voor ons gecompereerd Synde ende ondervraegt ofte sy in staete waeren om hunnen Cost te winnen waer zy van gedachten waeren te gaan wonen, heeft de eerste verclaert dat zy in staete was met haere Spellewerck haer te ontdraegen en ginch wonen by*

haere moeye genaemt Joanna Andriessen houdende winckel binnen deze Stadt, de tweede insgelyx verclaerde haer te connen ontdraegen met haer Spellewerck ende te gaen wonen by haere schoonmoeder de wed Pieter Dalbaert, de derde verclaerde alsvooren ende te gaen wonen by haere zuster Susana De mey huysvrouwe van Joannes Berteloz, .....

De hierna volgende jaarrekening (9) bewijst dat de kantlerares Mary Borrens ook instond voor de verkoop van de kant ten bate van de armenschool.

“Actum in caemer deesen

23 jan 1759

Ten zelve daeghe is door ons geslooten geworden de rekeninghe van Jw Mary Borrens over haere diviche van deese schoole soo weeghens den ontvanckt der spellewerckt canten door haar vercocht als weeghens den uitgeeft ten causen van de schoole. Ende eetelijke waeren belopende het saldo van deese thien guldens en een stuyver draeghende de gemelde rekeninghe voor dato, eersten may 1757 tot lesten April 1758 welk saldo door ons aan Jw Mary Borrens is betaelt en op casse bouck belast.”

We veronderstelden tot nu toe dat het enkel de meisjes waren die kantklossen in de armenschool maar de hierna volgende tekst van 22 juli 1761 (10) leert ons dat het ook jongens waren die kantklossen. Het bestuur van de armenschool vond echter dat breien nu nuttiger was voor de jongens.

“Actum in caemer deesen 22 July 1761”

Ten selven Daeghe hebben geresolveert de jonghens in deese schoole onderhouden wordende te leeren breyen in plaets van te spellewerken uyt reeden wij ons laten voorstaen, dit meer util aen hun sal bijbrenghen dan het spellewerck dat maer eyghen is aen de meiskens.“

Op 20 september 1764 werd er iemand aangesteld om de jongens te leren netten breien. Het is mogelijk dat ze voordien gewoon leerden breien.

Het kan ook zijn dat dit vroeger niet gespecificeerd werd omdat netten breien typisch was voor een vissersstad.

Het artikel van 2 juni 1778 (11) leert ons dat de meisjes voor 1778 enkel leerden kantklossen. Pas vanaf 1778 leerden ze de meisjes naast kantklossen ook *“het huyswerk ende oppassen van menagen alsmede doen leeren breyen, stoppen ende naven om door dien middel goedt dienstmeysens op te queeken.”*

Zeer interessant is de nota uit de Gazette van Gend van 18/10/1779 uit het archief van D.Farasyne (12).

“Men laet weten vanwege de Arm-meester en directeur van de Arm Schole der stad ende Port van Ostende dat aldaer vacant is eine plaetse van School-Vrouwe tot het leeren maeken van Gaeren kanten. Degene die daer toe bequaem syn ende gadinge hebben, voorzien wezende van goed gedrag kunnen hun

adresseren aen den notaris van Lerberghe tot het gemeld Oostende.”

We vinden in de archieven een brief terug van 13 oktober 1785 (13) waarin beleefd gevraagd wordt aan het centraal bestuur in Brussel om hun witte kanten elders in het land te mogen verkopen. Daarnaast vragen ze ook een teruggave van reeds betaalde taksen op kanten. Uit deze brief kunnen we ook opmaken dat het met de verkoop van kantwerk uit de armenschool ter plaatse niet goed ging. Een antwoord op deze brief was niet te vinden.

“Bruxelles Bancier Conseiller

Nous prenons la respectueuse liberté de vous écrire la présente pour vous supplier devouloir nous accorder en coocuiptiere de tous droits la libre introductions dans ces pays des dentelles blanches faittes par les enfans de notre pouvre ecolle qui par leurs travail subviennent en partie a centre Lieu de la ditte pauvre ecolle ; puis qu'il ne nous est pas possible de les vendre icy mais sommes obligés pour en defaire de les vendre aux marchands dans ce pays, nous osons esperer que votre seigneurie nous accordera cette grace en faveur et pour le maintien de nos pouvres orphelins si nous oserion en meme tems vous supplier de vouloir accorder la restitutiere des droits d'une partie des dentelles quenous avons payé le.... Nous vous aurions une vive reconnaissance esperant que vous voudriez bien nous accorder cette grace en faveur des pauvres nous avons chèrement.”

Vanaf 1795 was de armenschool in verval geraakt, zodanig dat de bewoners lichamelijk gevaar liepen. Uiteindelijk werden de wezen ondergebracht in de pastorie in de steeg tussen de Sint Pieterskerk en de Kapellestraat(14).

Volgens H. Dangez (15) werden de 15 zusters Conceptionisten en de zwarte zusters uit hun klooster verdreven op 5 februari 1798.

Wat er nadien van de armenschool terecht is gekomen heb ik niet kunnen achterhalen. Het verval van de scholen voor arme meisjes-speldenwerksters in het arrondissement Brugge, waartoe ook Oostende behoort, is ook te wijten aan de stopzetting van de uitvoer van kant naar Spanje en Holland en de verminderde uitvoer naar Frankrijk(16).

### 3. KANTONDERWIJS IN OOSTENDE

Na het Spaanse Beleg was Oostende in 1604 één grote puinhoop. Voor volksscholen bestonden geen schoolgebouwen. Het onderwijs gebeurde meestal ten huize van de aanvragers, die aan de bisschop toelating vroegen. Ze kregen hiervoor een toelage van het stadsbestuur. Tussen 1608 en 1669 kwamen er bij de bisschop 13 aanvragen om een school op te richten(17).

De gemeenteraad van Oostende constateerde in de zitting van 13 juli 1719 dat er in Oostende een grote verscheidenheid aan scholen te vinden was en wel twintig kantwerkscholen met 19 onderwijzeressen. Overige scholen waren 2 naaischolen, 2 huishoudscholen met ieder 2 onderwijzeressen en 2 jongensscholen.

Uit deze cijfers blijkt dat in die periode kant belangrijk was als studierichting en een rendabel beroep moet geweest zijn om in het levensonderhoud te voorzien.

Dat men zomaar een school kon stichten blijkt ook uit een notariële acte van 1751. (18)

Twee jonge dochters Anna Pertronilla Faes en de jongere Maria Francisca Bondelue woonden samen. Ze waren geassocieerd en ze hadden een kantwerkschool opgericht met het doel de

Oostendse meisjes te leren kantklossen. Hun wilsbeschikking, opgesteld met het doel een godsvruchtige en "eerlyke" begrafenis te regelen bestond uit 3 hoofdpunten:

1. De langstlevende moest zorgen voor een deftige begrafenis van de andere.
2. Na de dood van de langstlevende zouden de goederen weer naar elkaars erfgenamen terugkeren.
3. Als de langstlevende de spellewkschool niet alleen kon runnen en deze zich zou associëren met een "quaeme" moest een inventaris opgemaakt worden om weer aan punt 2 te voldoen.

#### **4. ZUSTERS VAN DE HEILIGE JOZEF**

In de oude school van Jacques HOYS (de stichter van de armenschool), gelegen in de Witte Nonnenstraat nr. 31, waren enkele juffrouwen die zich bezig hielden met het aanleren van catechismus en handwerk aan de arme kinderen. Een zekere pastoor Z.E.H. Deprez de Camusel vroeg nu enkele zusters. (19)

Op 23 december 1837 werd een overeenkomst gesloten tussen het schepencollege en moeder Julie (Herbauw). In 1838 kregen de Zusters van de Heilige Jozef de opdracht om les te geven in Oostende. Hun gemeenschap bestond uit 30 gelovigen. De vestiging van de zusters van de Heilige Jozef was zonder moeilijkheden verlopen daar deze enkel verandering van personeel betrof in een reeds als school ingericht gebouw.

In de school in de Witte Nonnenstraat nr. 31 kregen rond 1847 600 arme meisjes zowel Franse als Nederlandstalige lessen. Ze leerden er ook kantklossen en ze kregen ook les in handenarbeid. (20) De zusters kregen in ruil voor diensten aan arme families ook toelating om in een aanpalend gebouw aan 200 begoede kinderen les te geven mits betaling. Zij kregen enkel lezen, schrijven en rekenen. Aan de meisjes van rijke families werd geen spellewerk aangeleerd. In 1864 werd de kantwerkschool van de Zusters van de Heilige Jozef opgeheven in de afdeling Witte Nonnenstraat. In deze lokalen kwam nu een eerste stadsbewaarschool. De periode van de schoolstrijd luidde zich in. De verdere bevolkingsaan groei op het Hazegras bracht de noodzaak om daar in 1860 een meisjesschool op te richten. Moeder Julie en drie medezusters stemden met het voorstel in van reder Joseph De Boninge. Hij was eigenaar van een reeks gebouwen en wou daar een kosteloze meisjesschool oprichten. (21) In 1901 werd het een école ménagère.

De afdeling op het Hazegras had een bloeiperiode kort na de Tweede Wereldoorlog waarbij 160 leerlingen school liepen. Aan de hand van de foto op de volgende pagina kunnen we opmaken dat kantklossen nog gegeven werd in de lessen handwerk. De klasfoto dateert van 1916. (22)

De zusters van de Heilige Jozef hebben de school op het Hazegras verlaten in 1962.

#### **5. DE VOLKSTELLINGEN**

De oudste bron gaat terug naar de volkstelling van januari 1798. Eigenlijk dateerde de volkstelling van 1796 maar omdat de tellers niet betaald werden en zeer slecht gemotiveerd, sleepte dit 2 jaar aan. De volkstelling met naam: "TABLEAU DE LA POPULATION D'OSTENDE" van 1798 en deze van 1814 registreerde LES DENTELLIERS.

Uit de volkstellingen van 1798 en 1814 werden enkel de personen die het beroep kantklosster lieten noteren in de volkstelling in de onderstaande tabellen gebracht. Gelet op de wet van de privacy konden recentere volkstellingen niet geraadpleegd worden.

**De volkstelling van 1798**

(23)

BL Z	NUM ERO	DEMEURES	INDIVIDUS	AGE	PROFESSION	ETAT	ENFANS	PATRIE
19	214	Rue Sébastien	Corneillie Faillie	60	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
21	254	Rue Corte Peperstraat	Jeanne Putte	27	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
22	278	Rue des Allumettes	Marie La Marck	69	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
28	390	Rue du Lait Battu	Marie Sensier	69	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
39	540	Rue de la Chapelle	Anne Van De Steene	59	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
41	570	Rue de la Chapelle	Marie de Cook	70	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
42	578	Rue des Soeurs Blanches	Petronille Lenancker	62	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
46	628	Rue de l'Eglise	Adrienne Dyserynck	31	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
67	864	Marché aux Herbes	Marie Groenvynck	74	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
68	869	Corte Crul Straete	Marie Hubregts	75	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
68	869	Corte Crul Straete	Marie Sablée	76	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
68	876	Rue St.Francois	Anne Wassenberghe	47	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
70	906	Boone Straete	veuve Battry	69	Dentellière	Veuve	-	Ostendaise
71	932	Rue sans fin	Vve Lieven Van Wetteren	77	Dentellière	Veuve	-	Ostendaise
74	972	Rue Neuve	Jeanne De Keyser	17	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
75	992	Rue des bateliers	Marianne Bourné	34	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
75	994	Rue des bateliers	Caroline Rotsaert	21	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
76	1004	Rue des bateliers	Isabelle Janssens	80	Dentellière	Fille	-	Ostendaise
				Mediaan 65,5				

We tellen in bovenstaande tabel 18 kantklossters op 10222 inwoners.

Van de 18 waren er maar 2 die getrouwd waren geweest. De rest waren ongehuwde vrouwen.

	ANCIENNE VILLE	NOUVELLE VILLE	FAUXBOURG
Hommes	1301	371	112
Femmes	1314	375	118

Veufs	71	13	3
Veuves	320	55	15
Garçons	746	147	44
Filles	931	201	20
Enfants	2604	783	274
Domestiques	19	2	3
Servantes	270	80	10
<hr/>			
TOTAAL	7096	2027	599

Opmerking: De Fauxbourg was de nieuwe wijk in wording buiten de stadswal, aan de Westpoort (Marie Joséplein) langs de nieuwe aangelegde "Kalsyde op Wynendaele" of Torhoutse steenweg, richting "t Paard". De "Nouvelle Ville" lag buiten de gesloopte zuidelijke stadswal, maar binnen de nieuwe vestingswal. Deze "Nieuwe stad" heet nu "Hazegras".

### Het profiel van de kantklosster:

We kunnen het profiel van de kantklosster van 1798 afleiden uit de bevolkingstabel:

Gemiddelde leeftijd: ongeveer 60 jaar  
 Burgerlijke stand: file of ongehuwde vrouw, enkelen waren ook weduwen.  
 Geboorteplaats: allen geboren in Oostende  
 Woonplaats: allen waren gevestigd binnen de oude stadsmuren.

### De volkstelling van 1814

	STRAAT	NAAM	BURG. ST	LEEFTIJD	BEROEP	GEBOORTEPL.
11	Begijnhof * 27	Verhaege Joanna	Weduwe	49	Kantwerkster	Oostende
14	Begijnhof * 44	Lambert Francisca	Weduwe	60	Kantwerkster	Oostende
16	Begijnhof * 52	Lejene Anna		...	Kantwerkster	Oostende
27	Kortestraat 6	Bekaert Joannna		29	Kantwerkster	Oostende
57	St. Sebastiaanstr. 35	Tant Maria Tant Joanna		68 66	Kantwerkster Kantwerkster	Oostende Oostende
63	Lijnbaanstraat 33	Cokers Maria	Weduwe	47	Kantwerkster	Oostende
70	Kapellestraat 19	Geersens Isabella		82	Kantwerkster	Oostende
85	St. Nicolaasstr. 9	Westwinder Maria		41	Kantwerkster	Oostende
104	Groentenmarkt 6	De Koninck Monica		61	Kantwerkster	Brugge

109	Witte Nonnenstraat 22	Bioene Helena		82	Kantwerkster	Oostende
110	Witte Nonnenstraat 25	Bourney Anna Dudon Maria Bourney Maria	Weduwe	66 18 49	Kantwerkster Kantwerkster Kantwerkster	Oostende Oostende Oostende
124	Kaaistraat 64	Vanderstraeten Maria  Joanna  Theresia		52 48 47	Kantwerkster Kantwerkster Kantwerkster	Oostende Oostende Oostende
131	Kleine Peperstraat	Vanhove Joanna	Weduwe	69	Kantwerkster	Gistel
159	St. Franciscusstraat 25	Pitthem Theresia		70	Kantwerkster	Oostende
160	St. Franciscusstraat 29	Wibeau Helena		32	Kantwerkster	Blankenberge
180	Schippersstraat 22	Lauwerein Theresia	Weduwe	67	Kantwerkster	Doornik
185	Nieuwstraat 5	Billet Catharina Joanna		76 71	Kantwerkster Kantwerkster	Oostende Oostende
191	Nieuwstraat 16B	Braems Joanna		54	Kantwerkster	Nieuwpoort
201	Barakken oud militair kazerne 43	Bouver Idonia	Weduwe	53	Kantwerkster	Diksmude
203	Werfstraat 7	Vanderbeke Joanna Barbara		68 60	Kantwerkster Kantwerkster	Oostende Oostende
209	Werfstraat 32	Hollevoet Amelia		29	Kantwerkster	Ieper

Tijdens deze volkstelling(24), beëindigd op 30 augustus 1815, werd door Carolus Delmotte 7607 volwassenen en 2405 kinderen geteld. Samen 10012 inwoners.

We constateren dat op 10.012 inwoners er 28 kantwerksters waren (0.28% van de inwoners en 0.36% van de volwassenen)

Dit waren er merkkelijk meer dan in 1798 waarbij Oostende nochtans meer inwoners had dan in 1814. In deze bevolkingstelling werd de burgerlijke stand niet meer bij gevoegd. Maar we kunnen wel aan de hand van de opstelling zien dat alle kantwerksters alleen woonden of samen met een collega kantklosster. Met een rekensommetje van beide volkstellingen zien we dat de meeste kantwerksters zestigers waren.

We vinden ook niemand terug op de lijst van de volkstelling van 1814 die op de lijst van 1798 voorkomt.

\* D.Farasyn (25) verklaarde het woord "Begijnhof" van deze volkstelling. In tegenstelling tot het Begijnhof te Brugge had het hier een andere betekenis:

Het Begijnhof was dus een steeg, een slop, een minstraatje zonder einde, zoals er zo vele werden neergepoot, om armere volksklassen een onderkomen te geven. De enkele volkstellingen waarover wij beschikken voor die periode wijzen erop dat de kamers van "het Begijnhof" zeer druk waren bezet door dagloners, kleine ambachtslieden, wasvrouwen of kantklossters.

## BRONVERMELDING

- (1) Ostendiana IV 1982, p. 51, De Armenschool te Oostende, J.Coopman
- (2) Ostendiana IV 1982, p. 53, De Armenschool te Oostende, J.Coopman

- (3) Ostendiana IV 1982, p. 53, De Armenschool te Oostende, J.Coopman
- (4) Ostendiana IV 1982, p. 62, De Armenschool te Oostende, J.Coopman
- (5) Ostendiana IV 1982, p. 63, De Armenschool te Oostende, J.Coopman
- (6) Ostendiana IV 1982, p. 72, De Armenschool te Oostende, J.Coopman
- (7) V.V.F. Oostende, KOO-4
- (8) V.V.F. Oostende, KOO-4
- (9) V.V.F. Oostende, KOO-4
- (10) V.V.F. Oostende, KOO-4
- (11) Ostendiana IV 1982, De Armenschool te Oostende, J.Coopman, p. 83
- (12) D. Farasyn, De gazette van Gend, 18/10/1779 welwillend geschonken door mevr.Farasyn.
- (13) V.V.F. Oostende, KOO-7
- (14) Ostendiana IV 1982, De Armenschool te Oostende, J.Coopman, p. 51
- (15) De kinkhooren, 1962 nr.2, p20, Geschiedenis van ons Onderwijs,H. Dangez
- (16) Ons Heem, 1974, Spinnerij van kantgaren, A.Lowyck, p.229
- (17) De Kinkhooren, 1962 nr.1, p16, Geschiedenis van ons onderwijs, H. Dangez
- (18) De Plate, sept 1991, Een kantenschool in 1750, J.G. De Brouwere
- (19) De Kinkhooren, 1962,nr.2,p.25, Geschiedenis van ons onderwijs, H. Dangez
- (20) 150 jaar stedelijk lager onderwijs Oostende, p.7, Huguette Vanden Weghe
- (21) De Kinkhooren,1962, nr. 3,p.23, Geschiedenis van ons onderwijs, H. Dangez.
- (22) Klasfoto, welwillend geschonken door Mevr Farasyn.
- (23) V.V.F.Oostende, Tableau de la Population d'Ostende. D'après le dénombrement qui en a été fait en janvier 1798.
- (24) V.V.F.Oostende,Volkstelling 1814, deel XIII Stad Oostende, Uitg.1980
- (25) De Plate, 1993,p. 77, Oude Oostendse Begijnhoven, Daniël Farasyn